

OPRETTELSEN AF DET NORDISKE BIBLIOTEK 1780

VED 200-ÅRET FOR DET KONGELIGE BIBLIOTEKS
DANSKE AFDELING

AF

STEEN BILLE LARSEN

Da Det kongelige Bibliotek i 1673 sammen med Kunstammeret fik til huse i den nyopførte bygning over for slottet, indtog den danske litteratur ikke nogen speciel plads. Biblioteket var som tidens fyrstebiblioteker et universallibrotok uden noget særligt nationalt præg. Biblioteket lagde vægt på at anskaffe den nyeste litteratur indenfor alle videnskaber og størstedelen af denne var på latin, fransk, engelsk, italiensk, spansk og tysk. Et første skridt i retning af at samle den danske litteratur blev taget da det i 1697 bestemtes at alle i landet, der lod noget trykke, skulle aflevere 5 eksemplarer til biblioteket, bl.a. af hensyn til bytteforbindelsen med udenlandske biblioteker. Bestemmelsen om pligtaflevering blev fornyet i 1732, men stadig uden at de danske bøger nød nogen særlig bevågenhed på selve biblioteket. Under Hans Grams ledelse (1730-1748) udarbejdedes en katalog i 11 bind, hvor de danske bøger blev optaget side om side med udenlandske bøger om samme emne. I 1773 var samlingerne vokset fra de oprindelige ca. 20.000 bind til ca. 100.000 bind, men endnu havde det bevaret sin oprindelige karakter af universallibrotok.

9. december 1780 fremsattes en forestilling for kongen, hvori man foreslog oprettelsen af et fuldstændigt nationalt bibliotek. Forslaget fik ved rescript af 18. december samme år kongelig approbation. Allerede få år efter var den nye samling udskilt i en nyopført tilbygning til den eksisterende biblioteksbygning. Hermed var grunden lagt til et fuldstændigt nationalbibrotok, forstået som et bibliotek, der har det som sin særlige opgave at samle landets egen litteratur og andet materiale, såsom manuskripter og billeder.

Blot et flygtigt blik på begivenhederne i slutningen af det 18. århundrede antyder, at tanken om et nationalbibrotok passer ind i en større

sammenhæng. Hele den gamle samfundsorden var under omformning, således som det kom til udtryk i den amerikanske revolution i 1776 og den franske revolution i 1789. Disse begivenheder var udtryk for politiske strømninger, som blev båret af det nye fremvoksende borgerskab, og som styrkede nationalstaten og den nationale identitet. I Danmark spores de samme politiske brydninger, omend de følger andre linier. I 1770 var indført trykkefrihed og den offentlige debat viser, at reforminteressen også rørte sig i det danske samfund.

Men hvor voksede ideerne frem til at grundlægge det danske nationalbibliotek? Hvem arbejdede med dem? Hvilke overvejelser gjorde man sig og hvorledes opbyggedes den første samling? Herom handler de følgende sider.

Det kongelige Bibliotek 1748–1778

I 1748 var Bernhard Møllmann blevet udpeget som bibliotekar, og denne stilling bestred han til sin død i 1778. Størstedelen af hans embedsperiode lå i en tid, hvor fremmed indflydelse stærkt prægede dansk kultur og videnskab.

Møllmann var født i Flensborg 1702, studerede ved flere tyske universiteter og blev 1731 knyttet til Kgl. Bibl. I 1754 blev han tillige professor ved Københavns Universitet i historie og geografi efter Holberg. Han blev anset for en lærd mand med indsigt i romersk-tysk jurisprudence og i nordisk historie og lovkyndighed. Desuden besad han et stort kendskab til bøger. Biblioteket havde imidlertid trange kår i årene efter 1750. Biblioteket disponerede ikke over nogen fast sum, men måtte søge herom fra år til år. For auktionernes vedkommende tilmed fra gang til gang.¹⁾ Dog lykkedes det at sikre en mindre fast sum for årene 1754–61. Ligeledes lykkedes det Møllmann at sikre biblioteket nogle større erhvervelser i de første år af sin embedsperiode, bl.a. nogle betydelige samlinger af håndskrifter. I sit sidste ti-år forsømte han sine pligter på biblioteket, så at samlingerne ved hans død var i fuldstændig uorden. Ved overdragelsen arbejdede en kommission fra 1778 til 1783 på at få overblik over forholdene samt konstatere, hvilken del af Møllmanns private bogsamling der skulle udtages, fordi bøgerne rettelig tilhørte biblioteket.

Den nationale litteratur led ikke en bedre skæbne i denne periode. Ved kongelig forordning om pligtaflevering af 25. april 1732 var det bestemt, at alle bogtrykkere i København skulle aflevere tre eksemplarer af alt, hvad der tryktes til Kgl. Bibl. (undtaget var dog ugentlige aviser, auktionskataloger, auktionsplakater, samt bryllups- og begravelsesvers). Denne bestemmelse var sunket ned i glemslen og man kan se, at der ikke var sket

nogen systematisk aflevering i de sidste ti år af Møllmanns levetid. Heller ikke forslag, der på andre måder kunne forbedre bibliotekets situation, var det muligt at trænge igennem med overfor regeringen. Således blev der omkring 1760 behandlet et forslag i Danske Kancelli om at åbne biblioteket for offentligheden, men først i 1775 blev der udsendt en hensigtserklæring, om at biblioteket skulle gøres mere nyttigt for publikum²⁾ – og yderligere skulle der gå 18 år før biblioteket i 1793 blev offentligt tilgængeligt.

At hensigtserklæringen blev udsendt i 1775 skal ses i sammenhæng med, at regeringen Guldberg, som fulgte efter Struensees fald i 1772, nærrede en vis interesse for bibliotekets forhold. Guldberg-regeringens politik var udtryk for en reaktion mod den tidligere tyske indflydelse med et ønske om at styrke nationalfølelsen og det danske sprogs position. Allerede en måned efter regeringens tiltræden bestemtes det, at regeringssproget og kommandosproget i hæren skulle være dansk. I januar 1776 gennemførtes en lov, som anderledes håndgribeligt indskrænkede den fremmede indflydelse. Det skete med loven om Indfødsretten, hvori det bestemtes, at det var nødvendigt at være indfødt for at få embede eller tjeneste i staten.

Også forholdene for Kgl. Bibl. bedredes. I 1774 blev bibliotekets finansielle forhold lagt i faste rammer og 1775 nedsattes en kommission, der skulle undersøge, hvorledes pladsforholdene kunne forbedres. I de indre forhold skete der dog ingen virkelig ændring så længe Møllmann levede. Biblioteket vedblev med at være „at ligne med en nedgraven Skat“, som det senere udtryktes af John Erichsen³⁾. At Møllmann havde et stort medansvar for denne lukkethed overfor omverdenen fremgår tydeligt af et brev fra Suhm til Luxdorph efter Møllmanns død: „Nu Schlegel er Bibliothecarius, haaber jeg, at vi kan faae ud, hvad vi ville.“⁴⁾

J. H. Schlegel og John Erichsen

Efter Møllmanns død 25. juli 1778 tiltrådte J. H. Schlegel som bibliotekar, et hverv han var udpeget til allerede 1770. Schlegel døde efter en kun to-årig embedsperiode 1780 og blev efterfulgt af John Erichsen, der ledede biblioteket til sin død 1787. I de ni år, hvor de to tilsammen stod for ledelsen, blev der skabt ordnede forhold efter Møllmann, og det var i disse ni år, at ideen om et nationalbibliotek blev realiseret.

Johan Heinrich Schlegel var født 1726 i Meissen og kom i 1748 til Danmark. 1758–60 var han i Sorø og herefter ansattes han som professor ved Universitetet i København. Oprindelig interesserede han sig for skønlitteraturen og i lighed med broderen J. E. Schlegel hørte han til kredsen omkring J. H. E. Bernstorff – den såkaldte tyske cirkel. Schlegel

beskæftigede sig med den nyere danske historie. Han udgav en tysk bearbejdelse af Slanges værk om Christian IV og skrev „Geschichte der Könige von Dänemark aus dem Oldenburgischen Stamme.“ Overfor udlandet gjorde han i andre arbejder opmærksom på den ældre nordiske mytologi og desuden udgav han en samling af danske kilder, „Samlung zur Dänischen Geschichte, Münzkenntniss, Oekonomie und Sprache“, 1.-2. bd., 1773-76.

John Erichsen var født i Island 1728, studerede i København og blev ansat i Sorø 1758, hvor han blev en nær ven af Ove Guldberg. Sorø Akademi var et af centrene for den nationale modstrømning mod hoffets kulturpolitik. Erichsens hovedinteresse var den islandske oldlitteratur, nordiske historiske emner og Islands aktuelle samfundsproblemer. I 1771 ansattes Erichsen i det nyoprettede norske kammer. Efter Guldberg-regeringens tiltræden begyndte hans embedskarriere for alvor og blandt mange andre hverv blev han knyttet til Kgl. Bibl.

Bibliotekets tilstand 1778-80

Da Schlegel tiltrådte som bibliotekar fandtes der kun en katalog udarbejdet af Møllmann i Grams tid. Oplysninger i den var ikke udførlige og f.eks. manglede der trykår. Bøgerne var ikke inddelt i en ordentlig systematik, og – værst – den var ikke videreført i Møllmanns tid. Ifølge Schlegels vurdering kunne man af denne katalog ikke engang skønne, hvad der var på biblioteket i Grams tid og endnu mindre, hvad der siden var indkommet. Den eneste nytte, som denne katalog kunne gøre, var at man under revisionen kunne finde visse dele af bøgerne opstillet i samme orden, som de var nedskrevet i katalogen. „Thi saa vindes noget i dette ellers saa vitløftige Arbeide.“⁵⁾

Der var ingen form for regningsbog, således at efterfølgeren kunne få indblik i, hvad der var indbundet i den forløbne periode: „Uindbundne Bøger henlagde i Kasser og Pakker eller ogsaa løsliggende opfyldte et stort Rum af Bibliotheket i alle Kanter.“⁶⁾ Indbindingen havde været forsømt i de sidste ti år af Møllmanns levetid og indkøbet af fortsættelsesværker var gået helt i stå. Endelig var der ophobet en stor uoverskuelig samling af dubletter.

Som nævnt var Schlegel udpeget som Møllmanns efterfølger allerede 1770, og selv om han havde vanskeligt ved at få adgang til biblioteket i de første år, må han have været klar over den manglende orden. Dette fremgår af en koncept „Uforgribelige Tanker, hvorledes Det kongelige Bibliothek kunde bringes i Orden og til almindelig Nytte.“⁷⁾ Koncepten, der er dateret 1775, er opdelt i to afsnit, hvor det første omhandler

„Mangler“ og det andet „Midler“. „Uforgribelige Tanker“ behandler først og fremmest uordenen på biblioteket og forsømmelserne i Møllmanns tid. Schlegel peger også på, at det vil være nødvendigt at nedsætte en kommission, der kunne forestå overdragelsen af biblioteket efter Møllmanns død.

Det var dog endnu ikke muligt for Schlegel at realisere denne eller andre planer. I 1775 havde han forsøgt at få sammensat den foreslåede kommission, men det kunne ikke lade sig gøre så længe Møllmann levede.⁹⁾ At Schlegel dog stadig arbejdede med planen fremgår af et notat i Luxdorps dagbøger 14. nov. 1777, ca. et halvt år før Møllmanns død: „Schlegel talte om, at jeg som Commissarius skulle modtage Kongens Bibliothèque.“⁹⁾ Efter Møllmanns død blev kommissionen nedsat i august 1778 med Luxdorph som formand. Efter fem års arbejde indstillede den sin virksomhed uden at være kommet gennem samlingerne.

Schlegel startede med at skabe sig et overblik over arbejdet med indbindingen, pligtafleveringen og accessionen. Til dette formål indrettede han en protokol, hvor vi har mulighed for at følge hans arbejde med at rette op på det forsømte.¹⁰⁾ Protokollen er dateret 1. august 1778, hvad der fortæller noget om iveren efter at komme i gang efter Møllmann, der på dette tidspunkt kun havde været død i seks dage. Den er inddelt i tre hovedafsnit for henholdsvis indbinding, pligtaflevering og accession. For indbindingens vedkommende fremgår det, at der 1778–79 blev afleveret fem portioner til bogbinderne, ialt ca. 200 bind. Andetsteds oplyser Schlegel, at der er afleveret alt, hvad bogbinderne Wilhelmi og Scharling kan overkomme.¹¹⁾

Protokollens andet afsnit vedrører pligtafleveringen og bærer overskriften: „Ved Bogtrykkere i Kiøbenhavn ere i følge Forordningen af 25. April 1732 3 Exemplarer leveret til mig fra 1778.“¹²⁾ Arbejdet med at indkræve bøgerne fra bogtrykkerne er øjensynligt foregået ved at Schlegel har taget én bogtrykker ad gangen og prøvet at skaffe så meget som muligt fra det sidste ti-år. Dette lykkedes i et vist omfang, idet nogle af disse forsinkede bogtrykkerafleveringer omfattede bøger tilbage til omkring 1770. I januar 1780 afleverede Det berlingske Bogtrykkeri 35 titler, hvoraf de 32 var fra perioden 1771–1777. I februar 1780 afleverede bogtrykker Stein 29 titler, hvoraf de 26 var mere end tre år gamle, ja enkelte titler var endda trykt i 1766. I februar 1780 afleverede bogtrykker Thiele 133 titler, heraf var de 108 fra tiden 1770–77.

Et indblik i arbejdsgangen kan vi måske få i en note på side 61 i protokollen, hvoraf det fremgår, at bogtrykker Høpfner havde en kvitteringsbog tilbage til 1754, hvor han kunne dokumentere, hvad han havde

afleveret i Møllmanns tid. Denne kvitteringsbog gennemgik Schlegel, nummererede titlerne fortløbende, således at han kunne konstatere, at pligtafleveringen for de tre første kvartaler af 1778 omfattede numrene 309–314. Dette arbejde med at gennemtreve bogtrykkernes produktion stod på i Schlegels tid. Da Erichsen overtog ledelsen, koncentrerede han sig om at sikre de løbende bogtrykkerafleveringer.

Der var alt andet end tilfredshed med at skulle indhente det forsømte på denne måde. I en forestilling til kongen 1780 redegjorde den nyudnævnte bibliotekschef J. G. Moltke for dette arbejde:

„Afg. Justice-Raad Schlegel søgte vel ved et Cirkulaire til samtlige nu levende Bogtrykkere her i Staden at vindicere Eders Majestæts Bibliothecque hvad det i saa Maade havde tabt, og endeel er ogsaa ved den Leilighed bleven leveret; Men hvorvidt saadant er skeet accurat, og saa nøie, som Forordningen af 25. April 1732 tilholder, er, formedelst Tidens Længde, umuelig at sige. Nogle af Bogtrykkerne have endog undskyldt sig med Uvidenhed om saadan Befaling, samt at de nu ikke meer havde tilovers Exemplarer af Bøger, som for saa mange Aar siden vare trykte hos dem; Og Vaisenhuus-Bogtrykkeren især haver videre foregivet at være befriet for denne Leverance, saavidt han var Stiftelsens Bogtrykker.

Saaledes vil da allernaadigst erfares heraf, ei alene at Efterlevelsen af forbemældte Forordning af 1732 er falden i Forglemmelse, men og at Vaisenhuusets Bogtrykker ikke engang troer sig at forbindes derved, saavidt angaar Stiftelsens Forlagsbøger, hvilket dog ikke sees at have nogen Grund, deels saavidt denne Ydelse billig er at ansee som aldeles ubetydelig for en Stiftelse, som Vaisenhuuset, der besidder saa betydelige og fordeedlagte exclusive Privilegia, som at trykke Bibler, Psalmebøger og deslige, deels og fornemmelig, da disse dets Forlags-Bøger ikke findes meer end andre, der trykkes her i Staden, undtagne i Forordningen fra at leveres.

For den forbigangne Tid vil det, efter al Formodning, formedelst de mange allerede forløbne Aar, og deraf flydende Uvished og flere Vanskeligheder, blive heel besværligt, om ikke ganske ugiørligt, videre at paadrive oftbemældte Leverance, end saavidt det, som Justice Raad Schlegel allerede har begyndt, i den Henseende kan staae til at fuldføres.“¹³⁾

Fra bibliotekets side var man således ganske klar over det utilfredsstill-

På modstående side: I protokollen, som J. H. Schlegel anlagde 1778 over indbinding, pligtaflevering og anden accession, har han s. 61 noteret: Ved Bogtrykkere i Kiøbenhavn ere i følge Forordningen af 25. April 1732 3 Exemplarer til mig leverede fra 1778. – Derpå følger afleveringer fra N. C. Høpner og madam Godiche. Kgl. Bibls arkiv, E 39. Formindsket.

Ved
 Bogtrykkere i Kiøbenhavn
 som i følge Forordningen af 25 April 1732
 i Bynglæsen til mig leverede for
 1778

af Director Hoeghner, indtaget af mig 20 Oct. 1778
 indvi for 18de Juledag her af 1777
 299 Programma til alle Gylgud Dag.
 for de 3 første Quarter af 1778

- 310 Programma til Kongen fødselsdag
 311 Forordningen for 1777
 312 Universitatis Acta Literaria 53 hē Qv.
 313 Programma til Actus gradus
 314 Prof. Goummeus Disputatio pro loco.

Nota: Hoeghner fandt en uordentlig Qvæternigh. bry for 1754. Sigene var
 uordentlig hē sig. Måske ena quarterliger afkommet. Og for i min første Qvæternigh. fandt
 sig for biblioteket afkommet faule Qvæternigh, og nærmest de for Hoeghner
 indkommer sig. Dogen gæve de uordentlige No. i den Tid for 1754.

af Mr. Godiche

- 1 Hofmanns Afhandlingen om udfordring af Rødtind 11 Dec. m. 10. Qv.
 2 Dr. Christian III Historie 11 Dec. med 1 Raab. Qv.
 3 Kongen Magasin af Forholdene 8 P.
 4 Bürger Statuta provincialia.
 5 Gierups Gnoztiske Labors om Ridskiftet Oct.
 6 Hofmanns Register over Forordningen 1777.
 7 Wicst Meteorographia curiosa Oct.
 8 Kæstet 14. Numbelen udeom 2 Kæstet Oct.
 9 Kæstet udeom Omvendt sigt Byngler
 10 De Ungingelstet. de Dingo v. G. P. Kragelind
 11 Zyberigt Indtæstetst Kæstet
 12 De Kunst al svømme m. 10. Oct.
 13 De Kunst al løse Døer og Dømmet Oct.
 14 Disputatio A. Ancheron Qv.
 15 Disputatio C. Nygaard Oct.

lende i at skulle genoprette det forsømte på denne måde. Forestillingens redegørelse før, at der herskede en *flydende uvished* er sikkert ganske betegnende for situationen.

Schlegels studierejse til Tyskland i 1779

Året efter at Schlegel var tiltrådt som bibliotekar tog han på en studierejse til Tyskland for at erhverve sig et bedre kendskab til biblioteksvæsen. Som begrundelse for rejsen skriver han i sin ansøgning til kongen 23. marts 1779 at biblioteket „ei er forefundet i den tilbørlige Orden“. Og videre fremhæver han: „da der mangler Catalogus for de Bøger, som i de sidste 31 Aar er komne dertil, da en Mængde Bøger endnu er uindbundne, da anselige Værker i mange Aar ei ere continuerede, og andre, som paa et kongeligt dansk Bibliothek med føie kunde efterspørges, ei ere anskaffede . . . synes [det] derfor, at Arbeidet ved denne offentlige Stiftelse, som saa meget kan bidrage til Lærdommens Forfremmelse og til National Ære, saa got som for fra maa begyndes.“

Derfor anmoder han om at måtte studere „de fornemste Bibliotheker i Tydskland, som ei ligge for lang af Veien“, nemlig Kiel, Hamborg, Wolfenbüttel, Berlin, Leipzig, Dresden „ . . . og om den indskrænkede Tid tillader det, indtil Wien, hvor jeg formoder adskillige Ting kunde forefindes, som tiene til at oplyse den Danske Historie, hvor jeg forventer at faae nøiere Kundskab om vigtige Værker, som angaar Italien, Ungarn og det Tyrkiske Rige, saa og om gode nye Landkort, som synes at være en af de nyttigste Ting for et Kongeligt Bibliothek.“ Schlegel forpligter sig desuden til at føre dagbog „som maaske engang kunde udgives ved Trykken“.¹⁴⁾ Ansøgningen blev imødekommet uden indvendinger 20. maj, hvor Schlegel fik bevilget 800 rdl. til rejsen. – Schlegels dagbog kendes ikke, men vi kan danne os et indtryk af hans rejserute. Et enkelt løst stambogsblad vidner om, at han var i Leipzig d. 14. juni.¹⁵⁾ Et umiddelbart rejseindtryk får vi i et brev, som han d. 20. juni skrev i Dresden til Luxdorph.¹⁶⁾ Her oplyses det, at den mere præcise rejserute gik over Berlin, Halle, Leipzig, Dresden til Prag og Wien, hvor det længste ophold var planlagt. Hjemrejsen skulle gå over bl.a. Jena, Weimar, Kassel og Göttingen. Schlegel synes først og fremmest at se på omgivelserne med universitetslærerens øjne. Han skriver om de studerendes sæder og skikke i Leipzig. Blandt de biblioteker han hidtil har set, imponeredes han mest af biblioteket i Dresden, hvor der var ansat tre bibliotekarer, foruden betjente. Men også en af rigets egne institutioner, Universitetsbiblioteket i Kiel, fremhævede han, fordi „der bruges Kakkellovn, og der er Plads i Overflødighed: Jeg ønskede det var saa med Bibliotheket i Kiøbenhavn.“

Det tyske biblioteksvæsen var præget af landets politiske forhold. Siden den westfalske fred 1648 var landet splittet i 3-400 fyrstedømmer, byer m.v. Kun de største af disse nye stater kunne løse videnskabelige opgaver og heraf var den mest dynamiske stat Preussen førende under Frederik den Stores ledelse. De katolske universiteter, der havde været præget af jesuitterne, var i opløsning. Blandt de nye universiteter var det især Göttingen, som bevidst åbnede sig for de nye videnskaber, naturvidenskab og det tyske sprog, og her blev gammel traditionsvidenskab erstattet af fri forskning. Blandt universitetsbibliotekerne var kun Göttingen af format.¹⁷⁾

Da Schlegel besøgte Berlin var en ny biblioteksbygning under opførelse, – „et prægtigt Palads“, som Schlegel skriver. Her skulle de forskellige kongelige samlinger bevares under samme tag. Indkøbene til biblioteket blev varetaget af Frederik den Store selv og var præget af hans store interesse for fransk litteratur. Men samtidig eksisterede også en pligtafleveringslov for Preussen, som 1765 var blevet udstrakt til at gælde for hele kongeriget, således at loven også omfattede Schlesien, som kort tid forinden var erobret fra Østrig under Syvårskrigen.¹⁸⁾ Schlegel fremhævede i sit brev specielt biblioteket i Dresden: „Det er rigt i alle Classer.“ Biblioteket regnedes blandt de førende i den tyske verden og for et af de bedst organiserede. Efter 1769 var man begyndt på en omorganisering af flere forskellige samlinger til ét bibliotek. Biblioteket havde 1778 170.000 bind, herunder en samling af tysk litteratur, der i fuldstændighed var jævnbyrdig med Göttingens.¹⁹⁾

Schlegels indtryk fra Göttingen kender vi ikke, men som nævnt havde universitetet koncentreret sig om de nye videnskaber, herunder det tyske sprog. Dette afspejledes også i universitetsbibliotekets anskaffelsespolitik, hvor den nye tyske litteratur havde en fremtrædende plads. Bibliotekets anseelse på dette punkt var yderligere blevet øget, da man 1773 havde erhvervet professor Gebauers Deutsche Bibliothek, der bestod af 3.500 tryk.²⁰⁾ Man kan undre sig over, at Schlegel ikke nævnte det berømte Göttingen i sin ansøgning til kongen, men det kan måske hænge sammen med, at han havde været i Göttingen få år forinden, i 1773, i forbindelse med en rekreationsrejse.²¹⁾

Noget egentlig forbillede for den senere samling af de danske staters litteratur har Schlegel ikke fundet i det splittede Tyskland, hvor statsgrænserne ikke fulgte sprog- og kulturgrænser. Men den preussiske pligtafleveringslov og interessen i Dresden og Göttingen for at sikre en fuldstændig samling af tysk litteratur uafhængigt af de aktuelle statsgrænser, er elementer, der utvivlsomt har inspireret. Alligevel synes Tysklandsrej-

sen at have haft betydning for Schlegels idé om en særlig dansk afdeling, idet han få måneder efter sin hjemkomst udarbejdede et forslag herom. Selve ideen er imidlertid af ældre dato. Allerede i den tidligere omtalte koncept fra 1775 „Uforgribelige Tanker“ skimter man den første idé om, at biblioteket bør have en fuldstændig samling af den danske litteratur: „Paa et Kongelig Dansk Bibliothek burde der være en saa vidt muelig fuldstændig Samling om hvad der udgives i Danmark og Norge, enten Rigernes Historie, eller Ækonomie eller Literaturen angaaende.“ Derfor forestillede Schlegel sig også at man fremover skulle sikre en fuldstændig samling af den trykte litteratur: „Men for Eftertiden var det fornødent, at det kongelige Recript, om at aflevere 3 Exemplarer til Bibliotheket, blev fornyet og udstrakt til alle Bogtrykkerier i Danmark og Norge.“²²⁾

Hvor uudviklede og ufuldendte Schlegels tanker end er i disse citater fra 1775 ser vi her den første spæde begyndelse til tanken om et nationalbibliotek allerede længe før Tysklandsrejsen.

Schlegels forslag om en samling af den danske litteratur

Efter sin hjemkomst skrev Schlegel en udførlig redegørelse om Kgl. Bibl.s tilstand, hvor han også fik lejlighed til at inddrage sine „Uforgribelige Tanker.“ Redegørelsen, som blot bærer overskriften „Om det kongelige Bibliothek“ er dateret 4. februar 1780.²³⁾

Schlegel tager udgangspunkt i, at han har besøgt Tysklands berømteste biblioteker forrige sommer og at han herigennem har udvidet sine kundskaber. Derefter følger selve redegørelsen, der er opdelt i tre afsnit, 1: „I hvilken Tilstand Bibliotheket, efter salig Etats-Raad Møllmanns Død, er forefunden“; 2: „Hvad paa Bibliotheket, efter salig Møllmanns Død, indtil nu, er udrettet“ og 3: „Hvad fremdeles maatte skee, for at Bibliotheket virkelig geraader til Videnskabernes Forfremmelse og til Landets Ære“. I det sidste afsnit fremlægger Schlegel 12 forslag til forbedringer. Blandt forslagene er, at kommissionen efter Møllmann skal blive hurtigere færdig, at biblioteket får sin egen chef, at biblioteket bliver åbnet for offentligheden, at der opstilles en kakkellovn m.v. Punkt 11 vedrører de danske bøger. Schlegel skriver herom, at forordningen af 25. april 1732 ikke er blevet tilbørligt efterkommet under Møllmann, men at den vil kunne „iagttages“ for fremtiden: „Denne Forordning ønsker jeg at benytte mig af for paa et eget Repositorium at gøre en fuldstændig Samling i det mindste for nærværende Tid, af alt hvad der Aar efter andet trykkes i de kongelige danske Stater, som vil blive nyttig for at oversee den Danske Litteratur...“ Schlegel foreslår med andre ord, at man benytter lejligheden til at samle den danske litteratur på ét sted, men samtidig foreslår han

J. H. Schlegel, leder af Kgl. Bibl. 1778–80. Foto efter portræt i privateje.

også en udvidelse af pligtafleveringen: „Men Forordningen angaaer blot Kiøbenhavn, hvad der trykkes i de Danske Provinzer, i Norge, i Hertugdømmerne, er langt vanskeligere at oversee og at faae. Des hellere maatte Forordningen extenderes paa alle Danske Stater, selv Island og St. Croix, hvor der ogsaa er Bogtrykkerie. Executionen ville ikke blive vanskelig efter Kiøbenhavns Exempel, og naar Leverancen paalægges aarlig ved Leilighed. Skulle 3 Exemplarer, efter Kiøbenhavns Exempel, synes for meget i Provinzerne, saa renoncerer jeg villig paa den Ret, Bibliothecario efter Brugen tilkommer, at det ene Exemplar er for ham, og der kan være nok med eet for Kongens Bibliothek.“⁽²¹⁾

Schlegels forslag om de danske bøger indeholder altså to hovedelementer: en udvidelse af afleveringspligten til alle statens dele (i lighed med Preussen), og en selvstændig opstilling af alt, hvad der trykkes af danske bøger.

John Erichsen fik lejlighed til at udarbejde en kommentar til Schlegels redegørelse, hvor han fremlagde sin mening om dennes forskellige forslag. John Erichsen gennemgår her skarpere og mere præcist, hvad der skal gøres for at rette op på manglerne efter Møllmann. Erichsen forestiller sig

ikke blot, at man reklamerer direkte hos bogtrykkerne. Han foreslår desuden, at man reklamerer gennem universitetet til bogtrykkere, der har universitetsprivilegium, og at magistraten inddrages i bestræbelserne på at skaffe de øvrige bøger. Også kongens håndbibliotek foreslår Erichsen at man gennemgår, fordi nogle bogtrykkere ved en fejl havde afleveret bøgerne dertil.²⁵⁾ Ideen om en selvstændig samling af de danske bøger kommenterer Erichsen ikke, men han støtter en udvidelse af afleveringspligten: „Men, da den Pligt, at aflevere visse Exemplarer af alt hvad der trykkes, til Kongens Bibliothecque, ikke er ved Forordningen af 25. April 1732 paalagt uden alleene Hoved-Stadens Bogtrykkere, og der nu ere oprettede langt flere Bogtrykkerier baade i Norge og i de Danske Provinser end nogensinde før; saa vilde det været et meget beqvemt Middel til at faae Bibliothecquet for Eftertiden forsynet med alt hvad der aarlig udkommer af Danske Sager, at faae denne Forordning extenderet til samtlige Bogtrykkerier i Danmark, Norge og Island, ja endog til Tranqvebar, saavel som til Vestindien, om der ellers er noget Bogtrykkerie.“²⁶⁾

Erichsen støttede således fuldt ud Schlegel. En enkelt detalje kan man dog hæfte sig ved, idet Erichsen ikke nævner Hertugdømmerne i sin gennemgang af, hvilke dele af helstaten pligtafleveringsforordningen skulle udvides til.

Blandt de problemer, som hverken Schlegel eller Erichsen kom ind på, var spørgsmålet om katalogapparatet. I både Berlin og Dresden havde Schlegel set, hvorledes man søgte at samle flere bogsamlinger. I Dresden arbejdede man på en fælles katalog. En nogenlunde given sag var det, at datidens kataloger fulgte en opstilling.

J. G. Moltkes forslag om et nordisk bibliotek

J. H. Schlegel døde 18. oktober 1780 og nåede kun at se ét af sine forslag realiseret, nemlig forslaget om at biblioteket skulle have sin egen chef. Det blev den senere statsminister Joachim Godske Moltke, en hofembedsmand med direkte adgang til kongen, hvad der styrkede bibliotekets stilling overfor de bevilgende myndigheder.

J. G. Moltke var søn af en tysk indvandrer og havde selv studeret ved tyske universiteter i sin ungdom. Men han støttede Guldberg-regeringens politik og beskæftigede sig med videnskabelige emner, bl.a. indenfor klassisk filologi og naturhistorie. Moltke indgav 9. december 1780 en forestilling med et gennemarbejdet forslag til en udvidelse af pligtafleveringen og oprettelsen af et nordisk bibliotek. Forestillingen, der er underskrevet af J. G. Moltke, bygger på de tanker, som Schlegel havde udviklet inden sin død, og indledes med en hensigtserklæring om værdien af at

John Erichsen, leder af Kgl. Bibl. 1780–87. Medaillonstik af E. C. W. Eckersberg, anvendt i Sv. Pålsson og B. Thorsteinsson: *Ælisaga Jón Eyrikssonar*, 1828.

samle den danske litteratur: „I et Dansk Kongeligt Bibliothecque at forefinde en fuldstændig Samling af Bøger, trykte i Danske Stater eller udgivne af Danske Mænd, vilde uden Tvivl være ligesaa ziirligt som siældent, og ligesom dette i Hensigt til de Skrifter, der ere udkomne for nogen lang Tid siden, saavidt disse ikke haves, ikke staaer nu meere at bringe til Veie uden ved Indkiøb efterhaanden paa Auctioner, saa haver derimod den allernaadigste Forordning af 25. April 1732 søgt at sørge for den Sag i Hensigt til nye udkommende Skrifter, i det den befaler Bogtrykkerne her i Staden at afgive 3de Exemplarer af alt hvad som trykkes (ugentlige Aviser, Auctions-Catalogi og Auctions-Plakater, samt Bryllups- og Begravelses-Vers undtagne) til det Kongelige Bibliothecque. Ja Forordningen melder endog, at der i Høistsalig Kong Friderich den IV^{des} Tid ere efterhaanden udgange nogle Befalinger om saadan Aflevering.“²⁷⁾

Forestillingen redegør herefter for at forordningen fra 1732 ikke er blevet efterlevet, og at det nu vil være nødvendigt at indskærpe den påny. Dertil kommer, at der i mellemtiden er oprettet en række bogtrykkerier

udenfor København, som også bør omfattes af afleveringspligten: „Men . . . maae det være mig tilladt, tillige allerunderdanigst at anmærke, at den forrige Forordnings Indhold synes altfor indskrænket til at opnaae det, som dog egentlig skulde være Hensigten, nemlig at Deres Majestæts Bibliothecque kunde erholde alt hvad der nu og for Fremtiden udkommer, som i nogen Maade kunde regnes til den Danske Literature. Forordningen har nemlig bundet Pligten til at levere hvad der udkommer, alene til Bogtrykkerierne i Kiøbenhavn; derimod er bekiendt, at, ligesom der allerede i den Tid, da Forordningen udkom, vare oprettede nogle Bogtrykkerier, saavel i Deres Majestæts Tydske Stater, hvor adskillige vigtige Skrifter Tid efter anden jævnlig ere udkomne, som og paa andre Steder i Rigerne, saa er og disses Tal siden den Tid meget anseeligt blevet forøget. Saaledes haves nu Bogtrykkerier i Christiania, Bergen, og Trundhiem i Norge, i Aalborg og Wiborg i Jylland, i Helsingøer og Sorøe i Siælland, i Odense i Fyen, samt endelig 2de i Island, som og, saavidt vides, eet paa Deres Majestæts Vestindiske Øer, og eet ved Missionen i Ostindien. Fra alle disse Bogtrykkerier udkomme aarlig ikke en liden Mængde Skrifter, af hvilke dog adskillige, helst fra de længst bortliggende Egne, ikkun meget sielden, og nogle aldrig, komme her til Byen.“

Vi ser således, hvordan de planer, som Schlegel havde skitseret løst i februar, her har fået en fastere form: alle bogtrykkerier skulle aflevere tre eksemplarer af alt, hvad de trykker til Kgl. Bibl. og afleveringspligten udstrækkes til at omfatte hele staten. Som noget nyt foreslår forestillingen desuden at afleveringspligten udvides til også at omfatte bogkataloger, aviser og „Intelligenzblade“, dvs. tidsskrifter. Disse kategorier havde – som det fremgik af citatet ovenfor – været undtagne efter den tidligere forordning. Forslaget om at udvide afleveringspligten til også at omfatte aviser og tidsskrifter må ses i sammenhæng med at den periodiske presse var blomstret frem efter censurens ophævelse. I perioden 1770–1800 grundlagdes 116 tidsskrifter. Alene i årene 1771–72 opstod 21 nye tidsskrifter.²⁸⁾

Forestillingen gennemgår også, hvorledes afleveringen rent praktisk kunne foregå fra de forskellige dele af monarkiet: „Men for at den fornødne Orden med denne Aflevering altid kan holdes, vil være fornødent, at den skeer her i Staden hvert Halv-Aar, hvilket Bibliothecarius besørger i-verksat, og i manglende Fald Vedkommende tilholdte dertil, ved Hjælp af saadanne Tvangsmidler, som Omstændighederne hvergang findes at gjøre fornødne. For de øvrige Bogtrykkerier i Danmark kunde denne Aflevering ligeledes besørges hvert Halv-Aar, ved Stiftamtmandenes nærmeste Foranstaltning, men i Hertugdømmerne Slesvig og Holstein

paa den Maade, som Deres Majestæts Tydske Cancellie maatte finde meest overensstemmende med Indretningen sammested, og Transporten besørges med den agende Post under Adresse: til det Store Kongelige Bibliothecque, og saavidt samme, efter de om Postvæsenet gjorde eller herefter giørende Anordninger, ikke maatte kunne skee frit, betales af Bibliothecquets Fond, efter den ved Anordningerne fastsatte Taxt. For Norge blev Leverancen ligeledes bequemest at foranstalte ved Stiftamtmandene cengang om Aaret fra Trundhiem og Bergen, da Transporten besørges og Fragten accorderes ved Skibsleilighed paa en bequem Tid af Aaret; men fra Christiania hvert Halv-Aar, med den agende Post, paa samme Maade som før er nældt. Fra Island, samt Ost- og Vestindien kan denne Aflevering derimod ikke besørges uden ved Skibs-Leilighed og ikkun cengang om Aaret; men Foranstaltningen dermed maatte i Island overlades Stiftamtmanden, men Regieringen i Ost- og Vestindien, og disse Pakker føres frit, som Kongelige Sager. Og paa denne Maade haabes at kunne erholdes alt, hvad der aarlig udkommer i Deres Majestæts samtlige Stater.“

Schlegel havde i sit oprindelige forslag blot tænkt sig, at afleveringen udenfor København kunne ske en gang årligt „ved Leilighed“. I denne forestilling går man anderledes radikalt til værks, idet bogtrykkerierne i hele Danmark samt Hertugdømmerne og i Christiania skal aflevere halvårligt. Kun det nordlige Norge og de fjernere liggende besiddelser kan nøjes med årlig aflevering. Til gengæld foreslås det, at biblioteket betaler fragten. En anden interessant detalje er, at forestillingen foreslår en ret til at *kassere* af det pligtafleverede materiale, idet det i forestillingen hedder, at biblioteket ønsker at modtage alle kataloger, aviser og „Intelligenzblade“, „da det altid siden naar saadanne Sager indkomme, kan observeres ved Bibliothecquet selv, at udvælge heraf hvad der kan fortiene at giemmes og udskyde det øvrige.“

Til slut fremlægger forestillingen forslaget om oprettelse af *en særlig nordisk afdeling* og understreger værdien af at de danske staters litteratur holdes samlet på ét sted: „En Stats egen Literature er altid for den et meget vigtigt Fag. Den er sædvanlig noget iblandt det første, som en Fremmed spørger efter, der seer et Bibliothecque, hvilket saa meget egentlig kan kaldes Statens, som Deres Majestæts store Bibliothecque, og den er ligeledes et iblandt de meget interessante og meget brugbare Fag for Landets Børn. Men denne Literature maae naturligviis tabe sig i den store Mængde Bøger af alle Landes Literature, hvoraf Deres Majestæts Bibliothecque bestaaer og kan voxe til i Tiden, naar den er fordeelt og med det samme adspredt igiennem alle Bibliothecquets Klasser. Naar den

derimod er samlet, kan den baade beholde sin Anseelse og være skikket til, endog for sig selv, at stifte den Nytte, som er den virkelig egen, allerhelst naar det tillige maatte behage Deres Majestæt allernaadigst at tillade, at denne Samling, saavidt angaaer de ældre Skrifter, som endnu maatte findes at mangle deri, maatte Tid efter anden completeres ved Indkiøb paa Auctioner, naar Leilighed falder. Dette giver mig Anledning til end videre allerunderdanigst at indstille: at alle de Skrifter, som findes at henhøre til de Danske Staters Literature, maatte, naar Bibliotheket sættes i Orden, adskilles fra dets øvrige Klasser, og deraf formeres en Klasse for sig selv, som efterhaanden completeres ved Indkiøb saavidt, som Leiligheden saadant vil tillade, *samt*: at saameget af den Svenske Literature, som dermed staar i Forening, saasom hvad der angaar Sverriges Geographie, Historie og Sproget, maatte ligeledes samles dermed.“

I forhold til Schlegels forslag er det noget nyt, at samlingen skulle rumme også svensk litteratur og derved blive et nordisk bibliotek. Forestillingen argumenterer ikke for denne udvidelse, som først synes at blive fremsat her uden nærmere begrundelse. De mangler, der var i samlingen, foreslås udfyldt ved indkøb på auktioner. Schlegel havde i sine „Uforgribelige Tanker“ skrevet, at man måske kunne få forfattere og forlag til at indlevere de nyere bøger, som måtte mangle til biblioteket,²⁹⁾ men dette er sikkert ikke blevet anset for realistisk.

Underskriften på forestillingen er J. G. Moltkes, men udarbejdelsen er naturligvis foretaget af Erichsen. Kun John Erichsen kan have haft det indgående kendskab, som fremgår af forestillingen, f.eks. om de problemer der havde været med at gøre afleveringspligten gældende overfor bogtrykkerne. Ligeledes vidner de praktiske forslag om stor indsigt i de praktiske problemer, såsom forslagene om hvorledes transporten af bøgerne fra de fjernere liggende steder skal ske, afstemt efter tidens transportmuligheder. Også forståelsen for, at kassationen skal foregå på biblioteket og ikke overlades til bogtrykkerens skøn, vidner om en betydelig indsigt i pligtafleveringens problemer.

Fornyet anordning om pligtafleveringen 1781

Forestillingen blev tiltrådt af regeringen på alle punkter og undertegnet af Christian VII på Christiansborg 18. december 1780. Allerede 23. december oversendte J. G. Moltke et udkast til en ny anordning til Danske Kancelli med en bemærkning om, at den nye anordning skulle bekendtgøres „jo før jo hellere.“³⁰⁾ Det store hastværk skyldes ganske givet et ønske om at få den udvidede afleveringspligt til at gælde allerede for året 1781. Anordningen er udstedt 10. januar og dens indhold ligger i forlæn-

Tornyet
Andning
for
Bogtrykere og dem,
som for sig udgive
Portraiter eller Tegninger stufne i Kobber,
at aflevere visse Exemplarer deraf til det store Kongelige
Bibliotheque.

Christiansborg Slot den 10de Januarii 1781.

K i o b e n h a v n,
trykt hos Directeur Nicolaus Christian Høpffner, Hans Kongelige
Majestæts og Universitets Bogtrykker.

gelse af J. G. Moltkes forestilling. Biblioteket skal for fremtiden erholde alt, „hvad der udkommer i Vore Riger og Lande, ey alleene af Bøger, men og af Kobber-Stykker, der udgives for sig selv, hvilket Vi dog have anseet fornødet for at der kunde, saavel til Rigernes Ziir, som og til Videnskaberne og Konsternes Befordring, vorde lagt Grund til en, saavidt mueligt, fuldstændig Samling, i det mindste for den følgende Tid, af alt hvad der henhører til Vore Rigers og Landes Literature...“³¹⁾ De nærmere anvisninger om afleveringens omfang og hyppighed er næsten ordret gentaget fra Moltkes forestilling. En tilsvarende anordning for Hertugdømmerne blev udstedt 19. januar.³²⁾ Også i anordningen for Hertugdømmerne nævnes, at formålet er at få en fuldstændig samling af de danske staters litteratur.

Om selve afleveringens omfang hedder det, at der skal leveres: „ . . . 3 uindbundne Exemplarer af alt det, som i deres Bogtrykkerier er blevet trykket, saavel som af hvad Portraiter eller andre Tegninger, der udgives for sig selv i Kobber, hvad heller saadant af dem selv eller af andre er bleven oplagt eller bekostet, hvorunder endog ere at forstaae ugentlige Aviser og Intelligenz-Blade, samt Auctions- og andre Catalogi over Bøger og Kobberstykker, samt Naturalie-, Myndte- og deslige Cabinetter, men derimod ikke andre Catalogi, Auctions-Placater eller Bryllups- og Begravelses Vers.“

Et enkelt punkt er ikke omtalt, hverken af Schlegel, Moltke eller Erichsen. I forordningen af 1732 havde det været befaleet at bogtrykkerne hver måned under pengestraf skulle indsende en liste in duplo til politimestrene over alt hvad der blev trykt og hvoraf den ene blev videregivet til biblioteket. Da Struensee gennemførte reskriptet om trykkefrihed 1770 er de månedlige lister sikkert gledet ud. Politimestrene blev ganske vist få år senere påny pålagt opgaver i forbindelse med kontrollen af den offentlige mening,³³⁾ men hverken Schlegel eller Erichsen nævner at de har kunnet støtte sig til nogle lister, da de gjorde pligtafleveringsforordningen gældende overfor bogtrykkerne. En menneskealder senere beklagede en af bibliotekets embedsmænd Chr. Molbech i et lille skrift om Kgl. Bibl. (1816), at ordningen med de månedlige lister var faldet bort, idet han mente, at den kunne have sikret et praktisk overblik.³⁴⁾ De blev dog ikke indført påny, og fra et moderne synspunkt må det siges at være godt, at bestræbelserne på at samle nationallitteraturen siden har været holdt fri for mistanke om, også at skulle virke kontrollerende eller regulerende på ytringsfriheden.

Anordningen af 1781 fastlagde i stedet et system, som stadig benyttes, hvorefter bogtrykkeren skal vedlægge en fortegnelse in duplo over det

afleverede materiale. Den ene af disse fortegnelser skulle bogtrykkeren modtage retur med bibliotekets kvittering.

Opbygningen af det nordiske bibliotek

I pligtafleveringsprotokollen kan vi følge, hvorledes Erichsen reorganiserede afleveringssystemet som følge af den nye anordning. Som tidligere omtalt havde Schlegel koncentreret sig om at udfylde hullerne fra Møllmanns tid. Erichsen koncentrerede sig om den løbende aflevering, uden dog at glemme kompletteringen. Fra begyndelsen af året 1781 er protokollen anlagt til at modtage de løbende afleveringer, hvoraf den første kom fra bogtrykker Høpfner d. 27. februar samme år. Afleveringen bestod af seks titler. Ialt modtog biblioteket pligtafleveret materiale fra 12 bogtrykkere i første halvår 1781. At Erichsen ikke havde glemt den retrospektive aflevering ses af at bogtrykker Höecke i sin aflevering i april 1781 medsendte titler fra 1768, 1773 og 1774.³⁵⁾

Afleveringen i 1. halvår 1781 skete efter forordningen af 1732 og omfattede derfor kun de københavnske bogtrykkere. I 2. halvår 1781 kunne biblioteket til gengæld gøre den nye anordning gældende, hvad der betød at også bogtrykkere udenfor København var afleveringspligtige. Den første provinsbogtrykker, der afleverede var bogtrykker Wandall i Ålborg, som 19. juli indsendte 9 titler. Den første bog som er indført i protokollen er Ole Krafts tale på kongens fødselsdag om „Videnskabernes Opmuntring og Understøttelse under vor allernaadigste Konge.“ Talen er en hyldest til Indfødsretten og til at der var skabt ordnede forhold i undervisningsvæsenet.³⁶⁾ Egentlig havde biblioteket kun ret til at rekvirere publikationer trykt i første halvår 1781, men John Erichsen har stadig haft den retrospektive aflevering in mente, hvad vi kan se af, at bogtrykker Wandall også afleverede tidsskriftet „Maanedlige Tillæg til de Aalborgske Jydske Efterretninger“ komplet fra dets start i 1775. Udfør bogtrykker Hallager er noteret, at „denne Leverance ikke synes at være alt hvad Bogtrykker Hallager kan have trykt i den Tid han haver været Bogtrykker, thi dette er hans første Leverance til Bibliotheket.“

24. juli modtoges den første norske aflevering. Den kom fra bogtrykker Mossin i Bergen. Den største aflevering fra Hertugdømmerne ankom den 1. august fra bogtrykker Eckstorph i Altona. Ialt afleverede 23 bogtrykkere i 2. halvår 1781. Udvidelsen af pligtafleveringsforordningen havde været helt nødvendig, hvad vi kan se af, at der nu var lige så mange bogtrykkere i provinsen som i selve København. Dvs. at antallet af afleveringspligtige bogtrykkere var blevet fordoblet. Tilmed afleverede et par af Hertugdømmernes bogtrykkerier en større produktion end de

københavnske. Bogtrykker Serringhausen fra Flensborg tegnede sig for halvårets største aflevering på 27 titler. Ialt omfattede pligtafleveringen følgende antal indførsler i protokollen i de første to år:

1. halvår 1781: 151
2. halvår 1781: 204
1. halvår 1782: 231
2. halvår 1782: 185

Disse tal omfatter ikke blot bogtrykkernes løbende produktion, idet der stadig optræder publikationer med ældre trykkeår i protokollen.

Opbygningen af det nordiske bibliotek var afhængig af arbejdet med at udvide bibliotekets bygningsmæssige rammer. Det var blevet overdraget kgl. bygningsinspektør Zuber at forestå arbejdet med en ny tilbygning,³⁷⁾ og det var planen at opstille den nordiske samling i den øverste af de to nye sale i tilbygningen. Inden vinteren 1781 var tilbygningen kommet under tag og ved årskiftet 1781–82 udtrykte John Erichsen håb om, at der i løbet af 1782 kunne skaffes den fornødne plads til at arbejdet kunne komme videre.³⁸⁾ Det synes med andre ord at være ret begrænset, hvad man kunne gøre i begyndelsen, hvor pladsforholdene var så trange.

I løbet af efteråret 1781 var man dog gået i gang med at udtage bøgerne til det nordiske bibliotek i folio og herunder blev dubletter frasorteret. Da dette var gjort gik man i løbet af vinteren 1781–82 videre med bøgerne i kvartformat. I John Erichsens beretning for året 1782 hedder det indledningsvis: „Anlægget til det Nordiske Bibliothek var det, som i Begyndelsen af dette Aar fornemmelig blev arbeidet paa ...“³⁹⁾ Arbejdet var nu så godt i gang, at bøgerne kunne sættes i systematisk orden og grunden lægges til et nyt „Hoved-Inventarium“. De første måneder af 1782 gik med at fuldføre dette inventarium og derefter kunne dubletterne bringes i orden og sælges ved auktion. I sommeren 1783 kom turen til de danske bøger i oktav-format, hvor der også blev udskilt et større antal dubletter, som derefter blev solgt ved auktion.

I det førnævnte Hoved-Inventarium kan vi følge arbejdet med at udskille bøgerne til det nordiske bibliotek. På titelbladet er noteret, hvilke bøger den nye samling skulle omfatte: „Libros vel Danicos ex omnibus Facultatibus conscriptos, vel a viris Danis, in aliis linguis compositos, vel ab exteris ad Histor: Danic: septemtrionalem pertinentes“, dvs. danske bøger indenfor alle fag, bøger af danskere på andre sprog, samt udlændinges bøger om dansk-nordisk historie.⁴⁰⁾ På de to første sider i inventariet er indført en oversigt over den benyttede systematik, som begynder med teologi og jura og slutter med kongernes historie og personallistorie. Indenfor de enkelte formater er bøgerne opdelt efter denne systematik.

Videnskabernes Opmuntring og Understøt-
telse under vor allernaadigste Konge.

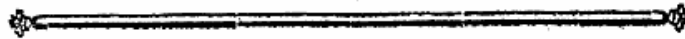
En Tale

paa
Hans Majestæts,
Kong

Christian den Syvendes,
Fødselsdag

den 29. Januarii 1781.
holden paa den Latinske Skole i Aalborg

af
Ole Kraft,
Mag. i Philosoph. og Corrector.

Aalborg 1781.
Paa Bogtrykkeriets eget Forlag ved Job. V. Højsberg.

Denne tale på Christian VII's fødselsdag er af John Erichsen indført som det første tryk i bogtrykkerfirmaet Wandalls aflevering juli 1781. Derved er den blevet den første provins-bogtrykte bog afleveret efter den nye anordning af 1781.

Den venstre side af inventariet er beskrevet og den højre er benyttet til notater, tilføjelser m.m. Bøgerne i folio rummes på de første 84 sider. Dernæst følger i samme systematiske orden bøgerne i kvart-format på 281 sider. Endelig kommer bøgerne i oktav-format på 284 sider. Denne fordeling på sidetal giver ikke et præcist billede af antallet af bøger i de enkelte formater, idet oktavdelen er meget tættere beskrevet end folio- og kvartdelen. Undervejs mærker man begejstringen over de fund, der gøres. F. eks. er ud for „Missale Hafniense“ fra 1510 noteret, at „dette Missale er af alle danske Missaler det allerældste og for indtil for faa Aar siden ganske ubekendt i Danmark.“⁴¹⁾ Inventariets anden halvdel er et alfabetisk register. Det indledes med nogle regler for dets anvendelse, f.eks. er oversættelse af udenlandske bøger placeret under oversætteren. Den alfabetiske del har gjort inventariet til et særdeles anvendeligt arbejdsredskab, idet man her har kunnet konferere bibliotekets bestand ved udsøgning af dubletter og i forbindelse med køb på auktioner.

I inventariet er ikke indført bøger trykt efter 1777. Det må skyldes, at det benyttedes til at skabe en oversigt over bibliotekets bestand indtil Møllmanns død. Inventariet rummer mange tilføjelser, hvad der viser at der må være fundet mere under oprydningen. Desuden blev samlingerne suppleret medens det nordiske bibliotek blev anlagt. I 1783 modtoges bøgerne fra den afdøde prinsesse Charlotte Amalies bibliotek samt udsorterede bøger fra det kongelige håndbibliotek. Gennemgangen af det kongelige håndbibliotek var jo foreslået af John Erichsen i hans kommentar til Schlegels redegørelse. De danske bøger, som blev fundet her, blev samlet med de øvrige danske, dubletter frasorteret, og resten indført i inventariet.

Bibliotheca Septentrionalis

I begyndelsen af 1784 var arbejdet så langt fremskredent, at inventariet kunne revideres. Med blyantsmærker er enkelte bøger flyttet til deres rette plads i systematikken og på steder, hvor pladsmangelen er blevet for stor, er indførslernes korrekte rækkefølge afmærket med numre.

Herefter begyndte renskrivningen af folianterne. Det første katalogbind indeholder bøgerne i folioformat og bærer et fornemt anlagt titelblad: „Catalogus Bibliothecæ Septentrionalis speciatim Dan. Norveg. Slesvic. Holsat. & Oldenburg, necnon Svecicæ speciatim Geogr. Antiqv. & Jurid.“ dateret 1783–86. Den endelige systematik følger ikke helt inventariets, idet jura er flyttet længere ned i hierarkiet. Den endelige systematik ser derfor således ud: 1. Teologi, 2. Filosofi, 3. Filologi, 4. Historie, 5. Jura og 6. Sverige.⁴²⁾ At Sverige har fået et selvstændigt afsnit

i systematikken viser, at John Erichsen alligevel er vejet tilbage for en fuldstændig sammenknytning med de danske bøger.

Den nøjagtige arbejdsgang er ikke beskrevet i beretningerne, men man kan se, at de endelige indførsler er revideret i forhold til inventariet, således at titler og forfattere er mere præcise og ensartede. Desuden er forkortelser opløst. Renskrivningen blev foretaget af student Thoraren Liliendal, fra hvem der er bevaret et par regninger for skrivning af kataloger.

Af John Erichsens beretning for året 1785 fremgår, at samtlige folianter blev reviderede, renskrevne og overflyttet til den nye bygning i 1785.⁴³⁾ Samtidig blev også bøger i kvartformat, på nær de svenske, flyttet til den nye bygning. Endelig blev bøger i oktavformat, undtagen teologi og svenske bøger, omskrevet i hvad Erichsen kaldte en ny originalkoncept for at skabe en bedre oversigt over bøgerne i dette format. Et arbejde, som har taget „megen Tid og Umage“ for nu at citere Erichsen.

Den nye original-koncept⁴⁴⁾ svarer i hovedtræk til inventariet, men mangler dog den alfabetiske del. Koncepten er i tre bind, indeholdende ialt 600 sider. Denne fordobling af sidetallet for oktav-formatets bøger, i forhold til inventariets 284 sider, forklarer hvorfor det var nødvendigt at udarbejde en ny koncept. Der var simpelt hen ikke plads til den overvældende tilvækst i det oprindelige inventarium, hvor man ikke havde forudsat, at der var så mange bøger i oktavformat.

Ved udgangen af 1786 var katalogbindene for folio- og kvartformat færdige og indbundne. De er stadig bevarede i deres originale indbinding med Chr. VII's monogram. Folioformatet rummes i et bind på 471 sider, medens kvartformatet rummes i tre bind på ialt 1825 sider.

I 1786 blev også den resterende del af bøgerne i oktavformatet, dvs. teologi og de svenske bøger, overflyttet til den nye bygning. Endnu kunne koncepten over oktavformatet ikke renskrives fordi yderligere store suppleringer fra tiden før 1778 stadig forestod. Man får en fornemmelse af, at Bibliotheca Septentrionalis var ved at overstige bibliotekets kræfter. I hele 1786 havde bibliotekets to medarbejdere Jonas Broager og Rasmus Nyerup arbejdet med oktavterne, uden at arbejdet var kommet til en afslutning.⁴⁵⁾ Denne del af det nordiske bibliotek var nu svulmet så meget op, at koncepten ved renskrift formentlig ville fylde mere end folio- og kvartbindene tilsammen.

John Erichsens død og tiden derefter

Katalogen til Bibliotheca Septentrionalis blev aldrig fuldført. Bøgerne i alle formater var i 1786 opstillet i den nye bygning, hvad der i sig selv

synes at have været en kraftanstrengelse for biblioteket. Men koncepten over oktavterne var ikke blevet renskrevet og blev det heller ikke siden. Arbejdet med det nordiske bibliotek var kun en af flere opgaver, som Erichsen arbejdede med. Sideløbende havde han udarbejdet en katalog over manuskriptsamlingen og udgivet en trykt oversigt over denne. Desuden prægedes bibliotekets arbejde af, at en række store bogsamlinger blev udbudt til auktion i disse år og at Otto Thotts fornemme samling af manuskripter og palæotyper (tryk ældre end 1530) blev skænket til Kgl. Bibl. Erichsen havde været syg af overanstrengelse i 1783, men var trods sygdom selv med til at modtage de Thottske manuskripter. I 1786 blev han syg igen. I forordet til oversigten over manuskriptsamlingen skriver han, at han har planer om at udgive en trykt katalog, formentlig over det nordiske bibliotek: „ . . . det skal endog være mig en stor Skyldighed, om Gud sparer Liv og Kræfter dertil, at meddele een eller anden Udsigt over visse Fag af de trykte Bøger i Bibliotheket, skjønt disse naturligviis maae blive indrettede paa en ganske anden Maade, end denne nærværende.“⁴⁶⁾ Disse planer blev aldrig til noget. 29. marts 1787 tog John Erichsen sig af dage under dramatiske omstændigheder. Efter et møde i Rentekammeret kørte han ud til Langebro og sprang i vandet efter at have lagt sit ur og sine nøgler. Selv om han kun var i det kolde vand i et par minutter, døde han en halv time efter.⁴⁷⁾

John Erichsens dramatiske død bragte arbejdet med *Bibliotheca Septentrionalis* til en lige så brat afslutning. Erichsens efterfølger D. G. Moldenhawer var født i Königsberg og havde studeret i Göttingen. Han nærede ikke samme brændende interesse for det nordiske bibliotek. I de dele af katalogen over *Bibliotheca Septentrionalis*, som var blevet færdig i Erichsens levetid, indførtes endnu i 1789 enkelte titler, men herefter stoppede indførslen af nye titler, på trods af at der var sat plads af til en tilvækst af samme størrelse som den eksisterende samling.

Moldenhawers manglende interesse i at videreføre Erichsens arbejde med det nordiske bibliotek kan have en helt praktisk årsag. Biblioteket modtog i Moldenhawers tid anseelige samlinger af dansk litteratur, først og fremmest Hielmstjerne-samlingen på 10.000 bind af ældre dansk litteratur, samt P. F. Suhms bibliotek på 100.000 bind og 50.000 bind af Otto Thotts bibliotek. Bøgerne fra Suhms og Thotts samlinger var langt fra alle danske, men disse store nye bogsamlinger sprængte bibliotekets ydre rammer og kan have været medvirkende til at *Bibliotheca Septentrionalis* ikke blev videreført. Endelig synes der at have været saglige argumenter mod *Bibliotheca Septentrionalis*' indretning, idet de svenske bøger blev overført til de nye udenlandske kataloger, som blev anlagt i

*Catalogus
Bibliothecae Septemtrio-
nalis
Specialim
Dan. Norveg. Slesvic.
Holstat. & Oldenburg.
necnon
Svecicae,
Specialim
Geogr. Antiqu. Histor. & Jurid.
in Folio,
conscriptus & ordinatus
annis 1783-85.*

Titlen på Erichsens katalog lyder i oversættelse: Katalog over Det nordiske Bibliotek omfattende det danske, norske, slesvigske, holstenske og oldenburgske Bibliotek samt det svenske omfattende Geografi, Antikviteter, Historie og Jura i Folio, sammenskrevet og ordnet i årene 1783-85. Kgl. Bibl.s arkiv, E 53. Formindsket udsnit.

Moldenhawers embedsperiode og fuldført af Werlauff. Herved mistede samlingen sit nordiske aspekt og blev en samling af de danske staters litteratur, således som det oprindeligt var foreslået af Schlegel. Ved overførelsen tog man dog ikke skridtet fuldt ud. Fremfor at integrere de svenske bøger i de udenlandske kataloger, nøjedes man med at gøre Sverige til en underafdeling.⁴⁸⁾ Men hermed var de svenske bøgers vandring indenfor biblioteket ikke slut. Man havde overflyttet *alle* svenske bøger, herunder de bøger som var trykt i Danmark og som efter Erichsens definition retteligt hørte hjemme i den danske afdeling. Først med 150 års forsinkelse blev der rettet op på denne skævhed, idet der i 1960erne skete en overflytning til Danske Afdeling af bøger vedrørende Sverige trykt i Danmark eller på dansk.⁴⁹⁾ En lille seddel, indklæbet i Udenlandske Afdelings katalog 190^{IV}, er et sidste vidnesbyrd om denne operation: „De med D betegnede bøger i denne katalog er under overflytning til Danske Afdeling.“

I 1794 stod det nordiske bibliotek endnu, således som det var tænkt af John Erichsen. Fra dette år findes en beskrivelse af bibliotekets indretning af Fr. Ekkard i Profts „Topographisk og økonomisk Lommebog over Kjøbenhavns Mærkværdigheder“, hvor også det nordiske bibliotek i den øverste sal i tilbygningen omtales: „I denne øverste Sal ordnede salig Conferentsraad Erichsen alle trykte Skrifter, som da fandtes eller vare at faae, saavel af vore Landsmænd, som af de Udlændinge, der have opholdt sig og ladet noget trykke i Kongerigerne og andre Kongelige Lande. Dette store *National-Bibliothek* er af de nyeste Auctioner siden Erichsens Død atter blevet anseeligen formeret; og den største Deel af de nys indbundne Bøger og smaae Skrifter ere prydede med Stifterens Navns Chifre [dvs. Chr. VII]. Til dette Bibliothek leveres af alle Rigerne og Landenes Bogtrykkere, alt hvad der trykkes til Udsalg; men alt, hvad Kongelige Departements og Privatpersoner blot lade trykke til eget Behov faaer Bibliotheket alligevel af Vedkommendes Godvillighed. – Paa Grund af den idelige Mellemværende imellem Danske og Svenske, optog salig Erichsen ogsaa paa denne *Nordiske Sal* alt hvad som henhører til det Svenske Sprog og Poesie, Landenes Beskrivelse og Nationens Historie og Love. Men Svenskenes videnskabelige Bøger og smaae Skrifter findes for den største Deel i den underre videnskabelige Sal; og det Lidet, hvad Svenske have udgivet i Philologien og Theologien, i den større Sal.“⁵⁰⁾

Fr. Ekkard havde på dette tidspunkt været ansat på biblioteket i 10 år og må derfor have kendt arbejdsgangene ganske godt. Især hans oplysning om, at biblioteket supplerede pligtafleveringen fra bogtrykkerne med frivillige afleveringer fra privatpersoner samt offentlige institutioner,

er interessant. Det tyder på, at biblioteket ikke har haft tiltro til at bogtrykkerne afleverede alt, hvad de trykte.

Hvorledes man på biblioteket holdt orden på tilvæksten af danske bøger i årene efter John Erichsen er uvist. En protokol med titlen „Katalog over dansk Litteratur (før 1816)“⁵¹⁾ viser at biblioteket endnu årtier efter måtte erhverve mange bøger som følge af Møllmanns forsømmelser. Om hvorledes biblioteket holdt orden på de danske bøger skriver Kgl. Bibl.s daværende leder Chr. Bruun i 1875, at Frederik Fabricius havde haft tilsynet med danske afdeling fra 1824 til 1861: „Hans daglige Hverv var fornemmelig, uden at have noget Katalog, at fremtage de Danica, som forlangtes, at modtage alt det Ny fra Bogtrykkerne, lade det indbinde og indordne paa sin Plads.“⁵²⁾ Dvs. at de nye bøger er blevet opstillet systematisk indenfor de rammer, som var afstukket af John Erichsen, hvilket har gjort det muligt at komplettere samlingen, ekspedere fra den osv. En sådan arbejdsgang volder i sig selv ingen vanskeligheder for den trænede medarbejder og benyttes den dag i dag i Danske Afdelings Småtryksafdeling. Men for låneren har savnet af et katalogapparat naturligvis været føleligt. Det er derfor ikke mærkeligt, at Chr. Bruun selv har følt, at han løftede en stor arv efter John Erichsen, da han sammen med Johannes Vahl udarbejdede Danske Afdelings katalog, „Catalog over det store kongelige Bibliotheks danske og norske Afdeling“ (fuldført 1875).

Det er nu muligt at sammenfatte, hvorledes ideen om nationalbiblioteket tog form. Den kan spores tilbage til Schlegels „Uforgribelige Tanker“ i 1775, hvor han forestillede sig en samling af den danske og norske litteratur. Efter sin Tysklandsrejse i 1779 præciserede han ideen til, at det skulle være en samling af de danske riger og landes litteratur. Efter Schlegels død udvidede John Erichsen yderligere ideen ved også at inddrage dele af den svenske litteratur, således at det blev en samling for det skandinaviske Norden. Da udenlandske afdelings kataloger blev anlagt indskrænkedes samlingen påny således som Schlegel oprindeligt havde tænkt sig det. Således som Schlegel udførte den geografiske afgrænsning og således som Erichsen i inventariet definerede danicabegrebet, bliver nationallitteraturen opfattet endnu i vore dage 200 år senere.

Udover denne side af sagen må tilføjes en rent praktisk. Biblioteket var efter Møllmann i en sådan uorden, at der alligevel skulle begyndes helt forfra. Dvs. tanken om en dansk afdeling er ikke alene udsprunget af en isoleret idé, men har sammenhæng med at der skulle findes en løsning på

ordningsproblemerne. Der opstod med andre ord en anledning til at opstille bøgerne i en ny orden, svarende til tidens samfunds- og videnskabs-syn. Oprettelsen af den danske afdeling gav iøvrigt genlyd i biblioteksverdenen også udenfor monarkiets grænser. Således arbejdede man i årene derefter med planer om efter københavnsk mønster at oprette en tilsvarende afdeling på Kungl. Biblioteket i Stockholm, omend disse planer ikke blev til noget før i 1870erne.⁵³⁾

Efter John Erichsens død ændrede Bibliotheca Septentrionalis karakter, men den danske samling bestod. Den var opstillet i sin egen „Nordiske Sal“ i den øverste etage i den nye bygning. Trods manglende kataloger har dens blotte eksistens været med til at denne bogsamling kunne suppleres indtil fuldstændighed, – også i perioder, hvor bibliotekets leder måske iøvrigt forsømte den danske samling. Rent faktisk lykkedes det at trække størstedelen af den manglende nationallitteratur til Kgl. Bibl. i de følgende næsten hundrede år på basis af de principper, som John Erichsen havde udformet. Da Chr. Bruun og Vahl skabte Danske Afdelings stadig eksisterende katalog for 1.–2. samling (litteratur trykt til og med 1959) og Bibliotheca Danica var de store huller næsten udfyldt. Siden har det kun været nødvendigt at udsende nogle mindre supplementsbind med den litteratur fra før 1830, som endnu dukker op.

I 1887 skrev Chr. Bruun ved 100-året for John Erichsens død en lille bog til hans ære, „Til Erindring om Jon Erichsen“, som indledes således: „Jon Erichsen skylder jeg saa meget, at jeg ikke kan lade Hundrede-Aars-Dagen efter hans Død gaa hen, uden at drage hans Minde frem. Han har altid staaet for mig som et sjældent Exempel paa en Bibliothekar, der med praktisk Dygtighed forenede videnskabelig Indsigt og literær Kundskab, der hermed forbandt Nøjagtighed i Udførelsen af sit Arbejde og frem for Alt en oprigtig Hengivenhed for det Bibliothek, hvis Vel var ham betroet.“⁵⁴⁾ Bruun nærrede tydeligvis stor beundring for Erichsen, hvad man også kan se af, at han gik ud over principperne i sin egen katalog, da bogen om Erichsen skulle systematiseres. Princippet i katalogen for 1.–2. samling er, at bogen placeres entydigt i systematikken, men af Bruuns bog er indlemmet to eksemplarer, således at den er dobbeltplaceret, nemlig i bind 43, Personallistorie, og i bind 50 under Biblioteksvæsen. På den alfabetiske seddel i katalogen er noteret: „Indføres efter Bruuns Ønske 2 Steder i Katalogen.“

I bogen fremhæver Bruun John Erichsens betydning for biblioteket i ualmindelig rosende vendinger, hvilket nok siden har været medvirkende til at Schlegels eftermæle har stået noget i skyggen af Erichsens. Men som påvist i denne artikel synes Schlegel ikke at have haft et direkte forbillede

for ideen om en særlig afdeling af de danske staters litteratur. Schlegels fortjeneste ligger derfor i, at han er ideens ophavsmand, men på grund af sin alt for tidlige død fik han ikke mulighed for selv at realisere den.

NOTER

Forkortelser:

Journalsag = Det kongelige Biblioteks Arkiv, Journalsager, Ældre Række

KB's arkiv = Det kongelige Biblioteks Arkiv

(1) E. C. Werlauff: Historiske Efterretninger om det store kongelige Bibliothek i Kiøbenhavn, 2. udg., 1844, s. 170-172. - (2) Sst., s. 183-189. - (3) John Erichsen: Udsigt over den gamle Manuscript-Samling i det store Kongelige Bibliothek, 1786, indledningen 6 r. - (4) Luxdorphiana, eller Bidrag til den danske Litterairhistorie, uddragne af Bolle Willum Luxdorps efterladte Samlinger ved Rasmus Nyerup, bd. 2, 1791, s. 496. - (5) Journalsag 114 a, „Om Det kongelige Bibliothek, 4. febr. 1780“, s. 8. - (6) Sst. - (7) Journalsag 114 o. - (8) E. C. Werlauff: (note 1) s. 198. - (9) Luxdorps Dagbøger ved Eiler Nystrøm, bd. 2, 1925, s. 131-132. - (10) KB's arkiv, E 39. - (11) Journalsag 114 a, s. 18. - (12) KB's arkiv, E 39, s. 61. - (13) Journalsag 158, „Allerunderdanigst Forestilling“, 9. december 1780, fol. 1 v. - (14) Rigsarkivet. Finanskollegiet 1771-1784. Dansk-Norsk Assignations- og Bogholderkontor. Kgl. Resolution nr. 32 af 20. maj 1779. Heri: J. H. Schlegels ansøgning til Kongen, 22. marts 1779. - (15) KB, A. Palsbos Saml. Aa. J. H. Schlegel: Stambogsblad, Leipzig 14. juni 1779. - (16) Luxdorphiana, (note 4), s. 497-502. - (17) Fritz Milkau & Georg Ley (udg.): Handbuch der Bibliothekswissenschaft, bd. 3, Leipzig 1940, s. 557 ff.

(18) Friedrich Wilken: Geschichte der königlichen Bibliothek zu Berlin, Berlin 1828, s. 94-95. - (19) Handbuch der Bibliothekswissenschaft (note 17), s. 488. Friedrich Adolff Ebert: Geschichte und Beschreibung der königlichen öffentlichen Bibliothek zu Dresden, Leipzig 1822, s. 99. - (20) Karl Julius Hartmann und Hans Füchsel: Geschichte der Göttinger Universitäts-Bibliothek, Göttingen 1937, s. 79-81. - (21) Fr. Thaarup: Biografiske Efterretninger om Familien Schlegel, 1842, s. 14. - (22) Journalsag 114 o. - (23) Journalsag 114 a. - (24) Sst. s. 37-38. - (25) Journalsag 114 k, fol. 7 v. - (26) Sst. fol. 9 r. - (27) Journalsag 158. - (28) Harald Jørgensen: Tidsskriftspresen i Danmark indtil 1848, 1961, s. 22. - (29) Journalsag 114 o, fol. 4 v. - (30) Rigsarkivet. Danske Kancelli. Koncepter og Indlæg til Sjællandske Registre, 1781, nr. 9. - (31) Fornyet Anordning for Bogtrykkere og dem, som for sig udgive Portraiter eller Tegninger stukne i Kobber, at aflevere visse Exemplarer deraf til det store Kongelige Bibliothecque, 10. Januarii 1781. - (32) Anordnung für die Herzogthümer dass die Buchdrucker von allem was sie abdrucken und diejenigen, welche in Kupfer gestochene Portraits oder Zeichnungen besonders ausgeben, von jedem Kupferstiche, Drey Exemplarien an die Königl. grosse Bibliothek zu Kopenhagen unentgeltlich einliefern sollen, Flensburg 1781. - (33) Harald Jørgensen: Trykkefrihedsspørgsmaalet i Danmark 1799-1848, 1944, s. 20. - (34) Christian Molbech:

Kort Efterretning om det store Kongelige Bibliothek, 1816, s. 21. – (35) KB's arkiv, E 39, s. 75.

(36) Ole Kraft: En Tale paa Hans Majestæts, Kong Christian den Syvendes Fødselsdag den 29. Januarii 1781, Aalborg 1781. – (37) Fr. Schiøtt: Kong Frederik III's Bibliotek- og Kunstammer-Bygning (Architekten, 10. årg., 1908, s. 299). – (38) Journalsag 185, John Erichsens beretning for 1781, fol. 8 r. – (39) Journalsag 235, fol. 2 v. – (40) KB's arkiv, E 52. – (41) Sst., s. 7. – (42) KB's arkiv, E 53. – (43) Journalsag 250, fol. 1 v. – (44) KB's arkiv, E 55. – (45) Journalsag 262 b, fol. 1 v. – (46) John Erichsen: (note 3) bl. 8 r.-8 v. – (47) Louis Bobé: Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familiekreds i Tidsrummet 1770–1827, bd. 2 1896, s. 62. – (48) Povl Johs. Jensen: D. G. Moldenhawers katalog (Fund og Forskning VII, 1960, s. 11). – (49) Torben Nielsen: Succana (Interne Meddelelser, udg. af Det kongelige Bibliotek, 2. årg., nr. 8, 1966) og Grethe Larsen: Succana (Sst., 3. årg., nr. 6, 1967). – (50) Fr. Ekkard: Om det store Kongelige Bibliothek (Chr. Gottl. Proft: Topographisk og økonomisk Lommebog over Kjøbenhavns Mærkværdigheder, samt Post-Taxter og Reise-Router, Kbhvn. 1794, s. 73–74). – (51) KB's arkiv, E 71. – (52) Chr. Bruun: Det danske Katalog i Det store kongelige Bibliothek, 1875, s. 27–28. – (53) Einar Sundström: Om tillkomsten av Kungl. bibliotekets svenska tryckavdelning (Bok- och Bibliotekshistoriska Studier tillägnade Isak Collijn på hans 50-årsdag, Uppsala 1925, s. 509). – (54) Chr. Bruun: Til Erindring om Jon Erichsen, 1887, s. 3.